

Н.П. Москалюк, доцент

кафедри макроекономіки та державного управління
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація: У статті проведено аналіз надходження іноземних інвестицій в економіку України, обчислено групувальний інтервал іноземного інвестування в регіонах, проведено групування областей за рівнем обсягів іноземних інвестицій та визначено області: лідери, доміанти, аутсай-дери, з помірним рівнем іноземних інвестицій, виділено пріоритетні зони для іноземного капіталу в Україні.

The summary: in article the analysis of investments foreign in economic of Ukraine, to count a group interval of foreign investment in regions is carried out, grouping of areas on level of volumes of foreign investments is spent and areas are defined: leaders of a dominant, the outsiders, with moderate level of foreign investments, to allocate priority zones for the foreign capital to Ukraine.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: іноземне інвестування регіонів, країни-інвестори економіки України, пріоритетні регіональні зони іноземного інвестування в Україні, регіональні диспропорції.

Пошук шляхів виходу із світової фінансової кризи для економіки України потребує залучення додаткових фінансових ресурсів, у тому числі прямих іноземних інвестицій. За допомогою цих додаткових фінансових джерел можлива сучасна інноваційно-технічна і технологічна модернізація не тільки виробництва продукції, а й трансформація соціальної інфраструктури країни.

Головним завданням при залученні вкрай необхідних для структурної перебудови вітчизняної економіки іноземних інвестицій є створення таких умов щодо іноземного інвестування, які б сприяли ефективному розвитку регіонів України. З огляду на це особливої уваги набуває виявлення основних тенденцій залучення іноземних інвестицій в регіони України.

Ряд вітчизняних науковців зробили свій внесок у досліджувану проблематику. Зокрема, ці питання знайшли своє відображення в наукових працях А.А. Пересади, Д.Г. Лук'яненка, Н.Д. Свірдової, І.М. Круппки та ін.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемам залучення іноземних інвестицій в економіку України, ряд проблем щодо визначення пріоритетних регіональних зон в Україні для іноземного капіталу залишаються не визначеними, що потребує наукового дослідження.

Потреба у позитивній динаміці економічного зростання та подальші структурні реформи в Україні засвідчують актуальність пошуку потенційних джерел формування інвестиційних ресурсів. Світова практика переконує, що за умов відсутності їх чіткої структури, належних кількісних та якісних показників неможливо досягти потрібного рівня розвитку й динамізму інвестиційних процесів.

За останні роки обсяг щорічних надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну мав негативну динаміку. Це пояснюється кризовими явищами у світі, які негативно вплинули на інвестиційні процеси (рис. 1).

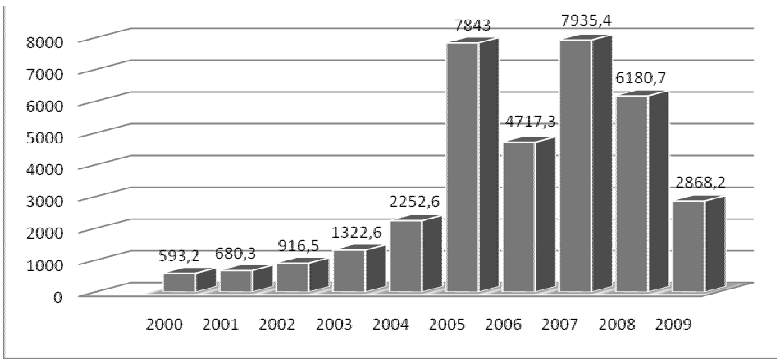

Рис. 1. Щорічний приплив ПІІ в Україну, 2000—2009 рр., млн дол. США

Джерело: розроблено автором за даними Державного комітету статистики України — <http://www.ukrstat.gov.ua>

У цілому приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни за 2009 рік склав 2868,2 млн дол., що становить лише 8 % до приросту за 2008 рік. Варто зазначити, що обсяг приросту іноземного капіталу за 2006 рік є одним з найбільших за всі роки інвестування. Зниження приросту інвестицій порівняно з попереднім роком пояснюється безпрецедентними обсягами надходження в 2005 році коштів від приватизації із залученням іноземного інвестора ВАТ «Криворізький гірничо-металургійний комбінат «Криворіжсталь» (4,8 млрд дол.).

Структура прямих іноземних інвестицій по країнах характеризується високою концентрацією капіталу серед країн-лідерів, що сприяє посиленню впливу цих країн на економіку України. Більше половини від загального обсягу накопичених прямих інвестицій припадає на п'ять країн, які постійно є основними інвесторами української економіки (рис. 2).

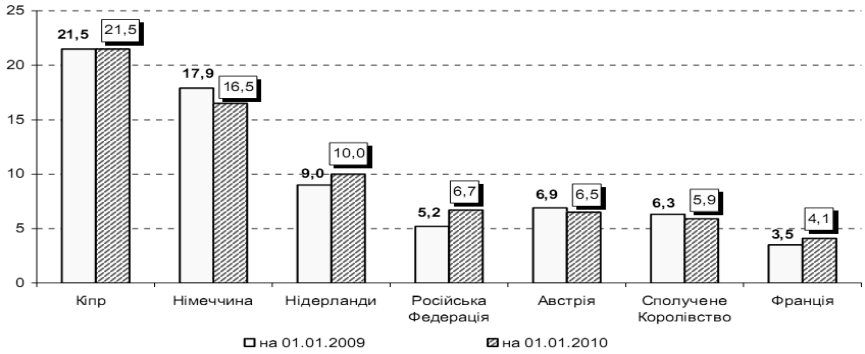

Рис. 2. Розподіл прямих інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами (у % до загального обсягу)

Джерело: розроблено автором за даними Державного комітету статистики України — <http://www.ukrstat.gov.ua>

Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 81 % загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр — 8593,2 млн дол., Німеччина — 6613,0 млн дол., Нідерланди — 4002,0 млн дол., Російська Федерація — 2674,6 млн дол., Австрія — 2604,1 млн дол., Сполучене Королівство — 2375,9 млн дол., Франція — 1640,1 млн дол., Сполучені Штати Америки — 1387,1 млн дол., Віргінські Острови, Британські — 1371,0 млн дол. та Швеція — 1272,3 млн дол.

Основні інвестори в економіку України представлено у табл. 1.

Таблиця 1

ГОЛОВНІ КРАЇНИ-ІНВЕТОРИ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

	01.01.2008		01.01.2009		01.10.2009	
	Обсяги ПІІ	У % до підсумку	Обсяги ПІІ	У % до підсумку	Обсяги ПІІ	У % до підсумку
Всього	29489,4	100,00	38591,6	100,00	38591,6	100,00
Німеччина	5917,9	20,07	6580,8	17,05	6580,8	17,05
Кіпр	5941,8	20,15	8201,7	21,25	8201,7	21,25
Австрія	2075,2	7,04	2564,8	6,65	2564,8	6,65
Сполучені Штати Америки	1436,8	4,87	1381,5	3,58	1381,5	3,58
Сполучене Королівство	1968,8	6,68	2348,5	6,09	2348,5	6,09

Закінчення табл. 1

	01.01.2008		01.01.2009		01.10.2009	
	Обсяги ПП	У % до підсумку	Обсяги ПП	У % до підсумку	Обсяги ПП	У % до підсумку
Російська Федерація	1462,2	4,96	2061,5	5,34	2061,5	5,34
Нідерланди	2511,2	8,52	3814,2	9,88	3814,2	9,88
Віргінські, Британ- ські о-ви	1045,7	3,55	1340,5	3,47	1340,5	3,47
Швейцарія	583,8	1,98	825,8	2,14	825,8	2,14
Польща	670,5	2,27	862,5	2,23	862,5	2,23
Угорщина	400,9	1,36	715,1	1,85	715,1	1,85
Інші країни	3421,8	11,60	4127,7	10,70	4127,7	10,70

Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України — <http://www.ukrstat.gov.ua>

Такі країни, як Польща, Угорщина, Швейцарія активізували інвестиційну діяльність в Україні в останні роки.

З боку керівництва і ділових кіл Росії висловлюється стурбованість щодо зменшення темпів зростання обсягів російських інвестицій в Україну. Так, за даними Держкомстату, Росія на 01.10.2009 р. вклала 2061,5 млн дол. США і посідає шосте місце серед країн-інвесторів. За спостереженнями експертів присутність росіян в українській економіці не зменшується, а набуває іншого характеру. Все більше російських компаній (а також українських) для уникнення проблем з антимонопольним комітетом України та іншими відповідними структурами віддають перевагу придбанню українських підприємств від імені компаній, переважно зареєстрованих в офшорних країнах. Таким чином пояснюється той факт, що Кіпр і Віргінські острови займають провідні позиції (відповідно, перше і восьме місце) за рівнем інвестицій в Україну. Аналітики вважають, що реальні суми російського капіталу перевищують офіційні показники.

Структура іноземних інвестицій по країнах світу свідчить про недостатню її раціональність, котра виявляється в тому, що в Україні вкладення країн, які заявили про себе в останні роки як провідні світові експортери капіталу, — невеликі. Незначні обсяги іноземних інвестицій, здійснювані «новими індустріальними країнами» (Тайванем, Гонконгом, Сінгапуром), які нагромадили в останні роки величезний капітал, мають досвід роботи в країнах з транзитивною

економікою і, як наслідок, менше бояться інвестиційних ризиків, більш активно вкладають кошти у промислові види діяльності.

Якщо розглянути структуру ПІІ в Україну в динаміці, то стане помітно, що в ній уже тривалий час значну питому вагу займає Кіпр. Якщо до цього додати обсяги інвестицій із Британських Віргінських островів, то зазначена «офшоризація» охоплювала майже четверту частину загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Така ситуація повинна викликати занепокоєння: обсяги залучених ПІІ є вкрай низькими, до того ж значна їх частина має «сумнівне» походження.

Справа в тому, що між Україною та Кіпром діє договір про уникнення подвійного оподаткування, укладений ще за часів СРСР. Згідно з ним для резидентів Кіпру встановлено нульові ставки податків на отримані пасивні доходи (дивіденди, проценти, роялті). За цієї системи, коли оподаткування на території України відсутнє, «ефективно» спрацьовує така схема. На першому етапі з України на Кіпр переміщуються фінанси, що «втекли» від оподаткування або тіншовим чином, або відповідно до укладених зовнішньоекономічних контрактів між суб'єктами господарювання. Між першим і другим етапами кошти здобувають нових, як правило, підставних (формальних) господарів. Далі, ідентифікуючись як іноземні, інвестиції вже легально повертаються в економіку України, користуючись передбаченими національним законодавством пільгами, а також пільгами відповідно до чинної угоди про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна.

Після одержання й розподілу прибутку на підприємствах, де працювали зазначені інвестиційні ресурси, ці кошти вже у вигляді, наприклад, дивідендів знову спрямовуються на Кіпр. Третій етап замикає цикл і визначає готовність до нових обертів капіталу. Причому на всіх цих етапах держава не одержує нічого у вигляді податків, оскільки діють «нульові ставки». Такі положення угоди можна класифікувати як пільги серед пільг. Це формує нерівні умови для діяльності інвесторів в Україні, наприклад, із Німеччини чи Великої Британії порівняно з інвесторами, зареєстрованими на Кіпрі.

Слід також зазначити, що нині чітко виразними залишаються регіональні диспропорції в залученні іноземних інвестицій. Так, на початок 2009 року майже 80 % іноземного капіталу вкладено лише у сім областей України та місто Київ, при цьому практично кожен третій долар прямих іноземних інвестицій був зареєстрований у столиці.

Регіони значно відрізняються можливостями в залученні інвестицій. Так, іноземні інвестори надають перевагу регіонам урбанізованим, з розвинутою інфраструктурою, з наявністю кваліфі-

кованих трудових ресурсів. У 2009 році основна частина прямих іноземних інвестицій припадала на м. Київ та Дніпропетровську область, у той час як питома вага кожного другого регіону (Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька і Чернігівська області, м. Севастополь) не перевищує 1 % загального обсягу по країні.

З метою визначення найбільших споживачів іноземних інвестицій (регіонів) було здійснено їх поділ на чотири групи за величиною іноземних інвестицій: лідери, домінанти, регіон з помірним рівнем іноземних інвестицій, аутсайдери (табл. 2). Групування областей проведено згідно з методологією статистичних групувань. При цьому групувальний інтервал було визначено таким чином:

$$i = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{n}, \quad (1)$$

де i — величина групувального інтервалу;

X_{\max} , X_{\min} — відповідно, максимальний та мінімальний обсяг іноземних інвестицій;

n — задана кількість груп (інтервалів).

Отже,

$$i = \frac{2667,3 - 58,7}{4} = 652,15. \quad (2)$$

Таблиця 2

ГРУПУВАННЯ ОБЛАСТЕЙ ЗА РІВНЕМ ОБСЯГІВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Групи	Обсяг інвестицій, млн дол. США	Перелік областей
Лідери	2 205,9–2 924,2	Дніпропетровська
Домінанти	1363–2015,15	Харківська, Донецька
Регіони з помірним рівнем іноземних інвестицій	710,85-1363	Запорізька, Київська, Львівська, Одеська
Аутсайдери	58,7–710,85	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, м. Севастополь, АРК

Джерело: власні розрахунки автора за даними Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>

При здійсненні групування не враховуються іноземні інвестиції, що перебувають у суб'єктів господарювання у Києві. Ця особливість пов'язана із тим, що м. Київ займає лідируючу позицію у сфері залучення іноземних інвестицій і їх обсяги є значно більшими порівняно з областями України.

Згідно з даними табл. 2, до лідерів необхідно зарахувати Дніпропетровську область, оскільки обсяги іноземних інвестицій є найбільшими і значно перевищують аналогічні дані в інших областях.

Найбільшу частку становлять області, які в нашому випадку необхідно зараховувати до аутсайдерів, але, враховуючи різні розміри іноземних інвестицій, ці області також можна розподілити на три групи: з високим, середнім та низьким рівнем іноземного інвестування (табл. 3). Найменша частка іноземних інвестицій припадає на Тернопільську область — лише 58,7 млн дол. США. Отже, визначаємо групувальний інтервал для областей аутсайдерів.

$$i = \frac{710,85 - 58,7}{3} = 217,38. \quad (3)$$

Таблиця 3

**ГРУПУВАННЯ ОБЛАСТЕЙ — АУТСАЙДЕРІВ
ЗА ЗАЛУЧЕННЯМ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ**

Рівень іноземного інвестування	Обсяги інвестицій, млн. дол. США	Перелік областей
Високий	493,46—710,85	АРК, Полтавська
Середній	276,08—493,46	Луганська, Івано-Франківська, Закарпатська, Волинська
Низький	58,7—276,08	Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська та м. Севастополь

Джерело: власні розрахунки автора за даними Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>

Відмінності в обсягах іноземних інвестицій полягають у тому, що регіони України мають чіткий профіль сировинного забезпечення, що на початкових етапах інвестування стає основним орієнтиром щодо вкладення коштів та досягнення поставлених завдань інвестора. При цьому іноземні інвестиції мають бути спрямовані на підвищення переробки сировини в регіоні, що постачається на експорт, і продукції кінцевого споживання, що користується світовим попитом.

З погляду потреб розвитку національної економіки та усунення сформованих диспропорцій щодо надходження іноземного капіталу в регіони України, вважаємо за доцільне виділити наступні пріоритетні зони для іноземного капіталу в Україні є:

1) Західний регіон (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська, Волинська області), де ефективним є створення виробничих потужностей зі споживанням місцевих природних ресурсів;

2) Донецько-Придніпровський регіон (Донецька, Луганська, Запорізька, Дніпропетровська області), де потребують переоснащення та реконструкції місцеві виробництва металургійної, хімічної, машинобудівної галузей економіки;

3) Південний регіон (Одеська, Миколаївська, Херсонська області), де необхідні ресурси на технічну модернізацію та розширення портового господарства, розвиток курортно-рекреаційної бази;

4) регіони України, потерпілі внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції, метою інвестицій у які має стати забезпечення екологічного, економічного та соціального відродження територій.

Аналізуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що сьогодні рівень залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України набагато нижчий потенційного, а їхня якість не завжди висока.

Проведений аналіз надходжень прямих іноземних інвестицій дозволяє стверджувати, що у порівнянні з іншими країнами вони є незначними та розподіляються в регіонах нерівномірно. Це призводить до появи регіональних диспропорцій розвитку економіки. Тому потрібно і надалі удосконалювати організаційно-економічний механізм залучення ПІІ, створювати сприятливий інвестиційний клімат для іноземного інвестора і заохочувати його в пріоритетні регіональні зони України.

Література

1. Закон України «Про режим іноземного інвестування» № 93/96-ВР від 19.03.1996.

2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. *Крупка І.М.* Макроекономічний аналіз інвестування у трансформаційній економіці України / Крупка І.М. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. — 465 с.

4. *Свірідова Н.Д.* Прямі іноземні інвестиції: світовий досвід та стратегія залучення в економіку України: Монографія / Свірідова Н.Д. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. — 164 с.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2010.